

Класифікація учасників провадження у справі про банкрутство

Бутирська І. А.,
асистент кафедри
правосуддя
Чернівецького
національного
університету
імені Юрія Федьковича

Справи про банкрутство характеризуються специфічним колом учасників, нехарактерним для інших категорій господарських справ. Кожен суб'єкт, вступаючи у провадження у справі про банкрутство, наділяється особливим колом прав та обов'язків, направлених на захист його інтересів. Для визначення правового статусу конкретного учасника провадження у справі про банкрутство необхідно визначити його місце, ступінь підпорядкованості, обсяг прав та обов'язків у загальній масі учасників. Одним із способів вирішення цього завдання є здійснення класифікації учасників провадження у справі про банкрутство.

Правове регулювання інституту банкрутства стало темою досліджень таких вітчизняних вчених, як: В. В. Джуль, Б. М. Поляков, В. В. Радзивілюк, Я. Г. Рябцева, Л. Г. Талан та ін. Зазначеними науковцями всебічно досліджуються норми права неспроможності, детально розкривається понятійно-категоріальний апарат, аналізується судова практика у справах про банкрутство та здійснюється порівняльно-правове дослідження систем неспроможності України та іноземних держав.

Однак проблема правового регулювання статусу учасників відносин неспроможності у працях вказаних учених не дістала комплексного дослідження, розглянута тільки фраг-

ментарно. У зв'язку з цим актуальним та необхідним видається комплексне дослідження правового статусу учасників провадження у справі про банкрутство та здійснення їх класифікації, що і є метою цієї статті.

Перелік основних учасників провадження у справі про банкрутство наведений у ст. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі — Закон про банкрутство) [1]. Однак коло учасників провадження у справі про банкрутство є значно ширшим, ніж законодавчо визначене. У разі необхідності суд визнає учасниками провадження у конкретній справі про банкрутство й інших осіб з метою захисту прав та законних інтересів останніх. Показовим є такий приклад із судової практики.

Так, Вищий господарський суд України (далі — ВГСУ) у постанові від 10 вересня 2013 р. у справі № Б-24/03-10 ВГС зазначив, що згідно зі статтями 1, 4, 8 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» Національна академія аграрних наук України є суб'єктом управління об'єктами державної власності, тобто уповноваженим органом щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб. Таким чином, Національна академія аграрних наук України є органом, уповноваженим управляти майном боржника та, відповідно, учасником провадження у справі про банкрутство ДГ ДП «Ч» [2].

Враховуючи велику кількість учасників справи про банкрутство, класифікацію останніх слід здійснювати за різними критеріями. Залежно від обсягу повноважень їх можна поділити на три групи: учасники із загальним

обсягом повноважень, учасники з частковим обсягом повноважень та учасники з обмеженим обсягом повноважень.

Учасники із загальним обсягом повноважень — це ті учасники справи про банкрутство, які беруть участь у будь-якій справі про банкрутство і володіють у ній максимальним обсягом повноважень. До таких учасників можна віднести боржника, кредиторів, арбітражного керуючого, збори кредиторів, комітет кредиторів тощо.

Учасники з частковим обсягом повноважень можуть брати участь тільки у справах про банкрутство боржників, віднесених до окремих категорій. Наприклад, Фонд державного майна України відповідно до Закону про банкрутство є учасником справ про банкрутство державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких державна частка становить більш ніж 50 %. Орган місцевого самоврядування відповідної адміністративно-територіальної одиниці визнається учасником провадження у справі про банкрутство містоутворюючого суб'єкта підприємницької діяльності. При розгляді справи про банкрутство особливо небезпечного суб'єкта підприємницької діяльності учасниками провадження у справі про банкрутство, крім відповідного органу місцевого самоврядування, визнаються також центральний орган виконавчої влади, до компетенції якого належить сфера діяльності боржника, і за необхідності — державний орган з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, з питань охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки, з питань геології та використання надр. Так, Фонд держмайна та представник органу місцевого самоврядування мають право брати участь у роботі комітету кредиторів з правом дорадчого голосу, призначаються у відповідних справах членами ліквідаційної комісії, виступаючи, таким чином, представниками ін-

тересів держави та територіальної громади у відносинах банкрутства. Незважаючи на незначний обсяг прав у справі про банкрутство, учасники з частковим обсягом повноважень можуть здійснювати суттєвий вплив на провадження у справі, зокрема через реалізацію їх права на оскарження судових актів.

Учасники з обмеженим обсягом повноважень — це ті фізичні та юридичні особи, які Законом про банкрутство прямо не передбачені як учасники провадження у справі про банкрутство, але залучаються до розгляду справи про банкрутство з метою захисту їх прав та охоронюваних законом інтересів. Ці суб'єкти, як правило, наділені обмеженим колом повноважень, що зумовлені виключно необхідністю захисту їхніх прав. Наприклад, якщо розглядається справа про банкрутство фізичної особи, то продаж майна такого боржника може зачіпати інтереси його дружини (чоловіка), якщо таке майно знаходиться у подружжя у спільній сумісній власності. Звичайно, надавати іншому з подружжя право оскаржувати постанову про визнання фізичної особи банкрутом не є доцільним, але дозволити іншому з подружжя оскаржувати результати торгів, наприклад, на наш погляд, було б доречним. Аналогічні випадки можуть мати місце і щодо батьків, дітей, і навіть осіб, з якими фізична особа перебуває у фактичних шлюбних відносинах.

Також до учасників з обмеженим обсягом повноважень можна віднести контрагентів боржника за договорами, питання про недійсність яких розглядається господарським судом в рамках справи про банкрутство. Цій категорії учасників надається обмежене коло повноважень, пов'язаних із захистом їх прав та законних інтересів, які можуть бути порушені у випадку визнання угод, укладених ними з боржником, недійсними.

Цих осіб з обмеженим обсягом повноважень можна було б залучати до провадження у справі про банкрутство як третіх осіб, але це

суперечить Закону про банкрутство і може мати місце тільки у справах позовного провадження. На практиці виникають ситуації, коли необхідно залучити подібних суб'єктів до провадження у справі про банкрутство в якості третіх осіб, але суди подібні клопотання не задовольняють як такі, що суперечать спеціальному акту — Закону про банкрутство.

Так, ухвалою від 23 листопада 2012 р. господарський суд Дніпропетровської області призначив судові засідання на 27 листопада 2012 р. для розгляду клопотання ПАТ «К» про залучення до участі у справі в якості третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, Відділу з питань банкрутства Головного управління юстиції у Дніпропетровській області. Суд визнав вказане клопотання таким, що не підлягає задоволенню, оскільки суперечить вимогам Закону про банкрутство. Так, у ст. 1 Закону визначено, хто є сторонами у справі про банкрутство, учасниками, заінтересованими особами. Такого поняття, як третя особа, Законом не передбачено. Стаття 27 ГПК України застосовується при розгляді позовних проваджень, а не у справі про банкрутство, оскільки треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, можуть вступати у справу на стороні позивача або відповідача [3]. Суд апеляційної інстанції та ВГСУ погодилися із думкою суду першої інстанції.

Таким чином, на сьогодні законодавством не передбачено можливості залучення до справи про банкрутство учасників з обмеженим обсягом повноважень, хоча їх права та охоронювані законом інтереси можуть зазнавати суттєвого впливу внаслідок застосування до неплатоспроможного боржника судових процедур банкрутства.

Іншим критерієм класифікації учасників провадження у справі про банкрутство є зміст правовідносин, що зумовлюють правовий статус учасника.

Норми процесуального права тісно пов'язані з відповідними нормами матеріального права, і якщо ми говоримо про сторін у справі про банкрутство — боржника та кредиторів, то обов'язковою передумовою виникнення їх прав як учасників справи про банкрутство є відповідний правовий зв'язок між ними у матеріальному праві. Цей зв'язок може виникнути на основі норм господарського, цивільного, земельного, трудового права тощо. У зобов'язальному праві існує дві сторони з протилежними інтересами — боржник і кредитор. У позовному провадженні, у випадку звернення до суду з позовною заявою, кредитор трансформується у позивача, а боржник — у відповідача. Якщо відповідач (боржник) подає зустрічний позов, то боржник набуває прав позивача. У справі ж про банкрутство, незалежно від того, хто ініціював провадження — боржник чи кредитор — їх статус як сторін провадження залишається незмінним.

Б. М. Поляков звертає увагу на те, що для того, щоб та чи інша особа стала учасником справи, необхідною є наявність судової ухвали. Без такого документа заінтересована особа може тільки оскаржувати судові рішення не по суті питання, а на предмет позбавлення її права бути учасником справи або коли зазначеним актом порушено безпосередньо її права та обов'язки [4, с. 31–32].

Процесуальним правовідносинам банкрутства передують матеріальні правовідносини між боржником і його кредиторами. Таким чином, процесуальній правосуб'єктності боржника у справі про банкрутство обов'язково передуює його участь у матеріальних правовідносинах. Але учасником справи про банкрутство боржник стає тільки після подання ним або кредиторами відповідної заяви до господарського суду. Кредитори також до порушення провадження у справі про банкрутство є учасниками матеріальних правовідносин, однак щоб стати повноправними учасниками

процесу, їм необхідно вчинити певні процесуальні дії (звернутися до господарського суду з відповідною заявою). Виняток з цього правила становлять забезпечені кредитори, які незалежно від факту їх звернення до суду, обов'язково включаються до реєстру вимог кредиторів, а також працівники підприємства-боржника, яким також не потрібно вчиняти процесуальних дій для того, щоб стати учасником провадження у справі про банкрутство.

Такі ж учасники процесу, як арбітражний керуючий, Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства набувають правосуб'єктності тільки у випадку порушення провадження у справі про банкрутство, а до цього моменту у матеріальних правовідносинах з боржником і кредиторами не перебувають. Враховуючи такий підхід, усіх учасників провадження у справі про банкрутство можна поділити на три групи:

— учасники, правовий статус яких обумовлений матеріальними підставами (забезпечені кредитори, працівники боржника);

— учасники, правовий статус яких обумовлений процесуальними підставами (арбітражний керуючий, Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства);

— учасники, правовий статус яких обумовлений матеріально-процесуальними підставами (боржник, конкурсні кредитори).

Таким чином, порушення провадження у справі про банкрутство суттєво впливає на правове становище як неплатоспроможного боржника, так і його кредиторів. Кожен учасник провадження у справі про банкрутство має специфічний правовий статус, особливості якого зумовлені характером відносин неспроможності. Коло учасників провадження у справі про банкрутство є значно ширшим, ніж законодавчо визначене, що підтверджується аналізом судової практики.

Залежно від обсягу повноважень учасників провадження у справі про банкрутство пропо-

нується поділяти на три групи: учасники із загальним обсягом повноважень (ті, які беруть участь у будь-якій справі про банкрутство і володіють у ній максимальним обсягом повноважень), учасники з частковим обсягом повноважень (які можуть брати участь тільки у справах про банкрутство боржників, віднесених до окремих категорій, і наділяються у цих справах вузьким колом повноважень, але можуть здійснювати суттєвий вплив на хід провадження шляхом оскарження судових актів) та учасники з обмеженим обсягом повноважень (ті фізичні і юридичні особи, які Законом про банкрутство прямо не передбачені як учасники провадження у справі про банкрутство, але залучаються до відносин неспроможності з метою захисту їх прав та охоронюваних законом інтересів). Враховуючи зміст правовідносин, що зумовлюють правовий статус учасників справи про банкрутство, останніх пропонується поділяти на: учасників, правовий статус яких обумовлений матеріальними підставами; учасників, правовий статус яких обумовлений процесуальними підставами; учасників, правовий статус яких обумовлений матеріально-процесуальними підставами.

Використана література

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII // *Відомості Верховної Ради України*. — 1992. — № 31. — Ст. 440.

2. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33520710>.

3. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27761747>.

4. Поляков Б. М. Закон України «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом» : науч.-практ. коммент. : в 2 т. / Б. М. Поляков. — Т. 1. — К. : Логос, 2014. — 407 с.